

Grzegorz Mariusz Baran (red.), *Sny prorocze, sny wieszczce, objawienia Boże przez sny w tradycji starotestamentalnej* (Tarnów: Biblos 2017). Ss. 308. PLN 45. ISBN 978-83-7793-551-4

ADRIAN STĘPIEŃ

Sekcja Nauk Biblijnych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: adrianstepien2501@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5249-3837

Z wielkim entuzjazmem patrzy się na polski rynek wydawniczy, gdy pojawiają się kolejne całościowe opracowania ważnych motywów biblijnych. Recenzowana praca zbiorowa, napisana pod redakcją Grzegorza Barana – doktora teologii biblijnej oraz filologii klasycznej, zatrudnionego w Sekcji Kulturoznawstwa KUL – jest próbą wypełnienia ważnej luki w polskiej bibliografii naukowej, nie posiadającej dotąd całościowego opracowania mającego za temat motyw snu. Już we wstępie do książki redaktor odwołuje się do powszechnie znanej i systematycznie aktualizowanej bibliografii biblistyki polskiej opracowywanej przez Piotra Ostańskiego, by podkreślić nowatorskość swego dzieła:

Na gruncie polskim na temat snów w Biblii można znaleźć różne opracowania szczegółowe, ale literatura tego rodzaju nie jest zbyt obszerna: niektóre zagadnienia nie zaznały jak dotąd opracowania, brak też opracowań całościowych. [...] W tym kontekście można przywołać przede wszystkim krótkie opracowania w postaci ekskursów; *Wiara w sny w Izraelu i na wschodzie starożytnym* S. Łacha, *Sny w Biblii* J. Lemańskiego czy też *Symboliczny sen na starożytnym Bliskim Wschodzie* M. Parchema. Do literatury na temat snów należy dodać jeszcze informacje opracowane w formie haseł zawartych w tłumaczonych na język polski słownikach *Sny* (D. Hill) w *Słowniku teologii biblijnej Sen/Wyjaśnienie snów* (M. Ernest) *Nowym leksykonie biblijnym*. Warto odnotować, że tematykę snów w odrębnej monografii poruszył ks. Jacek Jurczyński.

Przedstawiony przez redaktora książki *status questionis* wskazuje przekonująco na zasadność dokonania rzetelnego opracowania, które na gruncie polskim stałoby się w pewien sposób reprezentatywnym, przedstawiającym syntetycznie wyniki dotychczasowych badań nad tematyką snów w Biblii, prezentowałoby własne sposoby rozwiązania aktualnych problemów, jak również stałoby się inspiracją do pogłębionych badań szczegółowych nad konkretnymi, pojawiającymi

się w opracowaniu zagadnieniami. Po lekturze niniejszego opracowania, wydaje się, że autorzy artykułów i redaktor sprościli tak ambitnemu zadaniu. W gronie autorów pojawia się wielu znamienitych biblistów z różnych ośrodków naukowych w Polsce: z Lublina Grzegorz Baran i emerytowany profesor KUL Antoni Tronina, ze Szczecina Janusz Lemański, z Warszawy Marek Parchem. Obecność znaczących osobistości świata polskiej biblistyki już na etapie wstępnym sygnalizuje, że będziemy mieć do czynienia z opracowaniami prezentującymi wysoki poziom naukowy.

Tytuł publikacji został wybrany bardzo trafnie, ujmując całość zamieszczonego w opracowaniu motywu snu w Biblii jako narzędzia komunikacji między człowiekiem a Bogiem. Wszystkie kategorie wyszczególnione w temacie zostały w pracy przeanalizowane. Za klucz do omawiania zagadnienia snów w Biblii został przyjęty klasyczny podział na księgi oraz przynależność do danej tradycji. J. Lemański omawia rolę snów w Księdze Rodzaju, a precyzyjnie – w tradycjach patriarchalnych w Rdz 12–36; G. Baran podejmuje refleksję nad snami w opowiadaniu o Józefie Egipskim; A. Tronina bada zjawisko snów wieszczych i kwestii oniromancji w Pięcioksięgu; W. Kardys podejmuje temat przemawiania Boga przez sny w czasach sędziów i pierwszych królów w Izraelu w przekazie deuteronomicznym; P. Jaworski analizuje przesłanie Jeremiasza dotyczące fałszywych proroków w artykule „Czy Jeremiasz deprecjonował sny prorockie? Analiza Jer 23,25-32 oraz 27,9-10 i 29,8-9”; M. Parchem analizuje sny oraz ich interpretację w Księdze Daniela; J. Nowińska interpretuje sen Mardocheusza i jego spełnienie się w Est 1,1d-1k; 10,3a-3k. Z kolei G. Baran bierze na warsztat sen Judy Machabeusza w 2 Mch 15,11-16 oraz kwestię snów w refleksji Syracha. Ujęty w klasycznym kluczu podział zagadnień wydaje się w pełni umożliwiać kompetentne przebadanie zagadnienia, lepiej niż w przypadku przyjęcia klucza syntetycznego, gdzie podejmowałoby się analizę tekstów ze względu na występujący w nich rodzaj przesłania przekazywanego we śnie. Ogromne dystanse czasowe, jakie dzielą powstanie omawianych tekstów, być może uniemożliwiłoby uwzględnienie zjawisk historycznych i interpretacji teologicznych, mających wpływ na rozumienie zagadnienia. Zaproponowany przez redaktora układ treści sprzyja śledzeniu rozwoju rozumienia snu jako sposobu komunikacji na tle historii zbawienia, rzucając równocześnie nowe światło na interpretację Bożego Objawienia, a konkretnie na formę jego przekazu. W tym dynamicznym procesie dostrzegamy jak Bóg w realia historyczno-społecznych wykorzystuje ludzką naturę i jej stan wyłączenia zmysłów do objawienia swojej woli, by później z tej formy zrezygnować, gdy ta jest nadużywana i wykorzystywana przewrotnie przez fałszywych proroków, i ostatecznie na nowo do niej powrócić, kiedy niebezpieczeństwo nadinterpretacji zostanie wykluczone. Owa teza została podkreślona w opracowaniu P. Jaworskiego dotyczącym proroka Jeremiasza. Jedyнным elementem, który mógłby zostać dodany do układu mniejszej publikacji, byłby

artykuł dotyczący tła historyczno-społecznego Dalekiego Wschodu, z którego wyrastali mentalnie autorzy biblijni i który stawał się przez to źródłem inspiracji dla nich. Wiele artykułów porusza tę właśnie tematykę zanim przechodzi do analizy egzegetyczno-teologicznej. Jednocześnie nakreślone tło starożytnych dzieł wykorzystujących motyw snu mogłoby być bardzo przydatne, biorąc pod uwagę założenia redaktora, jakimi są całościowość i przystępność owego opracowania. Ten dodatek pozwoliłby na przedstawienie spójnej panoramy, na której tle lepiej prezentowałby się sposób opracowania przez autorów starotestamentowych motywów obecnych w literaturze starożytnej.

Od strony aparatu naukowego publikacja zasługuje na wysoką ocenę. Przypisy oraz bibliografia są opracowane w sposób jednolity i konsekwentny. Opracowanie wpisuje się w standardy tworzenia aparatu naukowego. Przeglądając pozycję trudno natrafić na błędy w tym aspekcie. Jedyne, co może utrudniać korzystanie z tej pozycji, to brak wyróżnionych, zarówno w przypisach, jaki i w bibliografii, nazwisk autorów, które zlewają się z tekstem i utrudniają szybką identyfikację. Wydaje się, że sugestia zawarta w opracowaniu metodologicznym Stanisława Bazylińskiego, aby używać kapitalików w nazwiskach autorów wpływa na większą przejrzystość publikacji. Szczegółowa bibliografia jest umieszczona po każdym artykule razem ze słowami kluczowymi oraz streszczeniem w języku angielskim. Dużą zaletą jest również dokonywana na końcu każdego artykułu synteza najważniejszych wątków podjętych w ramach danego zagadnienia, gdzie autorzy bardzo precyzyjnie przedstawiają wnioski płynące z przeprowadzonych badań. Sekcja zawierająca syntezę jest oddzielona od tekstu głównego trzema znakami graficznymi przypominającymi pięcioramienną gwiazdę.

W kwestii merytorycznej należy zaakcentować precyzję i kompetencje autorów w realizacji zadanych do opracowania zagadnień. Autorzy stosują konsekwentnie elementy metody historyczno-krytycznej, która najlepiej przystaje do opracowań, w których analizuje się teksty o zróżnicowanym charakterze i złożonym procesie redakcyjnym. W ich egzegezie należy uwzględnić szczegółową analizę tła kulturowego powstania tekstu oraz przeprowadzić analizę terminów wyrażających badaną ideę. W przypadku poniższej publikacji dostrzegamy, iż autorzy, korzystając obficie z angielsko- i niemieckojęzycznych opracowań, nie poprzestają jednak na zrekonstruowaniu obecnego stanu badań, ale prezentują oryginalne teorie i syntezę.

Wśród opracowań wchodzących w zakres recenzowanego tomu na wyjątkową uwagę zasługuje artykuł J. Lemańskiego dotyczący roli snów w patriarchalnej tradycji w Rdz 12–36. Wnioski, które wysuwa po przeprowadzonej analizie, odkrywają jurydyczny sens snu w przypadku historii pobytu Abrahama i Sary u Abimeleka. Bóg przez sen ujawnia oszustwo dokonane przez Abrahama, które może stać się powodem kary Bożej. Bóg we śnie dokonuje interwencji o charakterze naprawczym, jurydycznym, przez co czyn zostaje udaremniony. Podobnie

jest w przypadku Jakuba, który przebywa u swojego przyszłego teścia Labana. Relacja w tekście nie ogranicza się tylko do słów ostrzegających Labana przed uczynieniem krzywdy Jakubowi. Podobnie jak w przypadku Abrahama, jest to interwencja Boga zabezpieczająca przed wykroczeniem przeciwko prawu. Sen staje się przestrzenią, w której formułowane są komunikaty ostrzegawcze pozwalające osobie na zaniechanie zakazanego działania.

Godną uwagi analizę egzegetyczną przeprowadza W. Kardyś, opracowujący temat przemawiania Boga przez sny w czasach sędziów. Dowodzi, że tradycja deuteronomistyczna, w przeciwieństwie do materiału obecnego w Księgach Kronik, wskazuje na pewną dwutorowość w przekazie Bożego Objawienia, gdzie słowo Pana jest przekazywane równolegle zarówno przez proroków, jak i we śnie. Udzielanie się Boga mającemu sen jest podkreślone przez użycie czasowników ruchu wskazujących na wejście Boga w rzeczywistość człowieka, podkreślających aspekt wręcz fizycznej obecności.

Ostatnim artykułem, któremu warto poświęcić więcej miejsca jest opracowanie M. Parchema dotyczące snów symbolicznych oraz ich interpretacji w Księdze Daniela. Przejrzysta prezentacja, jakiej dokonał autor, bazuje na jego obszernej wiedzy dotyczącej apokaliptyki żydowskiej oraz pogłębionych studiów nad Księgą Daniela, które prowadzi systematycznie, wydając wiele ciekawych pozycji z tego zakresu. Perykopy dotyczące snu są interpretowane ściśle w świetle głównych tematów księgi, z uwzględnieniem przesłania innych ksiąg biblijnych. Autor przywołuje wiele tekstów z Pisma Świętego, w których obecne są motywy snu. Obfitość tych odwołań idzie w parze z komunikatywnością artykułu. Przeprowadzając egzegezę badanych fragmentów Parchem stawia w centrum przyjętą przez siebie strukturę tekstu, odsyłając również do propozycji innych badaczy. Autor dostrzega w strukturze pewną prawidłowość wyrażającą się schematycznie w ramach literackiego opisu snu, odejmującego tak jego treść, jak i interpretację.

Prezentowana w niniejszej recenzji pozycja jest godna polecenia nie tylko jako polskojęzyczna próba ujęcia obecnego stanu badań nad motywem snu w Biblii. Opracowanie stanowi również bogate kompendium dotyczące zagadnienia snu w Biblii, a także ciekawą lekturą dla tych, którym do tej pory obce były szczegółowe kwestie problematyki snów w Starym Testamencie. Sposób prezentacji badań sprzyja korzystaniu z tej pozycji przez osoby interesujące się tematyką biblijną, także przez konsekwentne stosowanie transliteracji dla nieznających języków oryginalnych. Autorzy, stosując metody biblijne i aparat naukowy, czynią to w sposób przystępny dla czytelnika niebędącego specjalistą w dziedzinie teologii i biblistyki. Recenzowane opracowanie może stać się źródłem inspiracji w konfrontowaniu się w codzienności z powracającymi do łask praktykami interpretacji snów przy użyciu metod przeciwstawiających się wierze i zdrowemu rozsądkowi.